

Content Analysis of Primary School Social Science Curriculum due to the Viewpoint of Global Citizenship Characteristics

Abbas Gholtash, Moslem Salehi, Hasan Mirzaei

^{1,2}Assistant Professor, Islamic Azad University, Marvdasht Branch,

Department of and Educational Sciences, Marvdasht, Iran

³Instructor, Educational Sciences Department, Semirom Branch, Payam Noor

University, Semirom, Iran

Abstract

The aim of this study was the investigation for detection of the characteristics of global citizenship in primary school social studies curriculum. For this purpose, the researcher specified the characteristics and features of a global citizenship and then studied the content of social studies curriculum of primary school. As the first task, a descriptive method and for the second one, content analysis was used. For having a definite aim, the researcher selected social studies' textbooks of the fourth and the fifth grades and conducted content analysis to collect data. The researcher used the lists of analysis of lessons' objectives, student and teachers textbooks content analysis lists and picture analysis drafts. Then, based on theoretical principles and legislative based on the proposal, the validity was determined by educational experts and some other related specialists. Each sentiment in lesson objectives, student and teachers textbooks as well as pictures in textbooks were analyzed. Based on the content analysis, the most important results indicated that in general, the qualities of global citizenship in curriculum developing of social studies in Iran primary schools were taken in to account at the rate of 10.20, 6.10 and 3.15 percent in cognitive domain, psychomotor domain and affective domain aspects, respectively. This issue showed that there was little consideration for the qualities of global citizenship in social studies curriculum. The results of picture analysis showed a rate of 30 percent attention to the qualities of global citizenship in social studies curriculum.

Keyword: Global Citizenship, Curriculum, Global citizenship curriculum, Primary school

تحلیل محتوای برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ایران از منظر توجه به ویژگی‌های شهروند جهانی

عباس قلتاش، مسلم صالحی، حسن میرزایی*

^۱آستادیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مرودشت، گروه علوم تربیتی،

مرودشت، ایران

^۲مربی گروه علوم تربیتی، واحد سمیرم، دانشگاه پیام نور، سمیرم، ایران

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی میزان توجه به ویژگی‌های شهروند جهانی (Global citizenship) در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی کشور ایران انجام گرفته است. در این پژوهش از روش توصیفی جهت مشخص نمودن مؤلفه‌ها و ویژگی‌های شهروند جهانی و از روش تحلیل محتوا به منظور بررسی و تحلیل برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی استفاده شده است. جامعه آماری آن در بخش تحلیل محتوا برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی کشور بود که از این جامعه، برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی به روش هدفمند انتخاب شده است. ابزار جمع‌آوری اطلاعات، سیاهه تحلیل اهداف، سیاهه تحلیل محتوای کتب درسی، سیاهه تحلیل محتوای کتاب راهنمای معلم و سیاهه تحلیل تصاویر بود که پس از مطالعه مبانی نظری و بسترهای قانونی، طرح پیشنهادی تهیه و تدوین شد و روایی آن توسط متخصصان علوم تربیتی و کارشناسان مربوطه تعیین گردید. واحد تحلیل جملات مندرج در متن کتب درسی، متن اهداف، متن کتاب راهنمای معلم و نیز تصاویر مندرج در کتب درسی بوده است. در بخش تحلیل محتوا مهمترین یافته‌ها بیانگر آن است که در مجموع در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی در بعد شناختی به میزان ۱۰/۲۰ درصد، بعد عملکردی به میزان ۶/۱۰ درصد و بعد نگرشی به میزان ۳/۱۵ درصد به ویژگی‌های شهروند جهانی توجه شده است که این موضوع بیانگر کم توجهی به این مؤلفه‌ها است. در بخش تصاویر نیز به میزان ۳۰ درصد به مؤلفه‌ها و ویژگی‌های شهروند جهانی توجه شده است.

واژگان کلیدی: شهروند جهانی، برنامه درسی، برنامه درسی شهروند جهانی، دوره ابتدایی

- این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی درسی حسن میرزایی است.

* نویسنده مسؤول: حسن میرزایی mirzaie.hasan@yahoo.com

پذیرش: ۹۱/۸/۲۹

وصول: ۹۱/۲/۱

مقدمه

- درک دیگر فرهنگ‌ها و تعهد نسبت به ارزش‌های مشترک انسانی مانند عدالت اجتماعی و حقوق بشر.
 - آماده شدن به عنوان یک فرد برای زندگی در یک جامعه جهانی و کار با یک سیستم اقتصادی جهانی
 - افزایش دانش و آگاهی پیرامون مسائل جهانی و استقلال جهانی
 - افزایش مشارکت اجتماعی و سیاسی در سطح بین‌المللی
 - بهبود انسجام اجتماعی
 - بالا بردن سطح معیارها (هریت 2009, Harriet).

شهروند جهانی به فردی گفته می‌شود که از جهان و دنیای معاصر آگاهی کافی دارد، با نقش خود به عنوان یک شهروند آشناست و ضمن احترام به ارزش‌ها و تنوع در همه امور از سطح محلی گرفته تا سطح جهانی مشارکت فعال دارد. همچنین ویژگی‌هایی مانند آگاهی نسبت به عدالت و برابری اجتماعی، مقوله جهانی شدن و وابستگی متقابل انسان‌ها بایکدیگر، توسعه پایدار، مبارزه بابتی عدالتی و نابرابری، همکاری و حل تعارض، علاقه به حفظ محیط زیست را داراست (اکسفام 2006, Oxfam).

مسئله از میان سطوح مختلف تحصیلی، دوره ابتدایی از سطوح حساس و مهم تعلیم و تربیت است و در شکل‌گیری شخصیت اجتماعی و شهروندی دانش‌آموزان دوره‌ای مهم و قابل توجه است. مدارس ابتدایی با تدارک فرصت‌ها و برنامه‌های تعلیمی و تربیتی در افزایش دانش، بسط بینش و توسعه مهارت‌های مطلوب شهروندی نقش به‌سزایی دارند، به ویژه در پایه‌های چهارم و پنجم، باید به دلیل ملاحظات رشدی، موضوع تربیت شهروندی مورد توجه بسیار قرار گیرد (قلتاش، ۱۳۸۸). با این وجود، اگر دوره آموزش ابتدایی جایگاه مناسب و مهمی برای آغاز آموزش و تربیت شهروند جهانی است، بدون شک برنامه درسی و محتوای آموزشی و تربیتی بستر اساسی این آموزش و تربیت است. اما نکته‌ای که نباید از نظر دور داشت این است که طراحی و تدوین برنامه درسی مفید و مطلوب پیرامون شهروند جهانی نیازمند شناخت و آگاهی کافی از مبانی نظری این حوزه است. زیرا هر چه حوزه معرفتی در این رابطه کامل‌تر باشد،

امروزه، در اغلب کشورهای پیشرفته میلیون‌ها نفر از گرسنگی، بی‌خانمانی و مسائل بهداشتی رنج می‌برند. جنگ، تهاجم و تجاوز، جان افراد بسیاری را در سرتاسر جهان تهدید می‌کند. تغییرات جهانی ایجاد شده در نتیجه گرم شدن زمین، دفع میلیون‌ها تن مواد زائد خطرناک تولید شده توسط کشورهای صنعتی و به کارگیری سموم دفع آفات و آفت‌کش‌ها که باعث مرگ و آسیب به حیات وحش و موجودات آبرزی شده است، همگی به مثابه زنگ خطرهای جدی است که رفع آنها تلاش، همت و کوشش جهانی را می‌طلبد. علاوه بر موارد فوق، باید مسائل و چالش‌هایی همچون شیوع جرائم بین‌المللی، تروریسم، ایدز، تجارت داروهای غیر مجاز، تخریب خاک، ویرانی زیستگاه‌ها، از بین رفتن برخی گونه‌های جانوری و گیاهی و تخریب جنگل‌ها را نیز بر آنها افزود. همه این موارد حاکی از آن است که این چالش‌ها و مسائل، ماورای مرزهای ملی قرار دارند و بر این اساس، ضرورت «شهروند جهانی» مد نظر قرار می‌گیرد. تعلیم و تربیت شهروند جهانی به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا مسائل اطراف خود را با دید گسترده‌تری بنگرند و آنها را آماده می‌کند که از منظر اجتماعی شهروندان جهانی، مسؤولیت پذیر باشند و پیرامون مسائل جهانی مانند توسعه پایدار، تجارت بین‌الملل و... بیندیشند. تربیت شهروندی در جهان کنونی ایجاب می‌نماید که شاگردان دانش، مهارت و فهم مورد نیاز را برای نقش مؤثر خود در سطح محلی، ملی و بین‌المللی کسب کنند و از فرصت‌ها و تهدیداتی که آنها را در سطوح مختلف زندگی در بر گرفته است، آگاهی یابند (فرمهینی فراهانی، ۱۳۸۴). رینگ (Wring, 1999) شهروند جهانی را اطمینان از وجود توافقات مشترکی پیرامون این که زندگی بهتر تعداد اندکی از انسان‌ها، باعث بدتر شدن زندگی تعداد بیشتری از انسان‌های دیگر می‌شوند، می‌داند. شهروند جهانی به فردی اطلاق می‌شود که از حکومت ملی جدا شود و بر حسب ساختارهای فرا ملی و بین‌المللی (جهانی) در زمینه‌های عمومی اقدام نماید (اسمیت، 2007, Smeit). از دیدگاه هریت، شهروند جهانی فردی است که دارای مشخصات زیر باشد:

الف) سیاهه تحلیل محتوای اهداف مصوب دوره ابتدایی در پایه‌های چهارم و پنجم. این سیاهه بر اساس مطالعات نظری پژوهش درباره ویژگی‌های شهروند جهانی تنظیم شد. ب) سیاهه تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی پایه‌های چهارم و پنجم. این سیاهه به منظور بررسی میزان توجه کتب درسی پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی به ویژگی‌های شهروند جهانی بر اساس مطالعات نظری تنظیم شد.

ج) سیاهه تحلیل محتوای کتاب راهنمای معلم مطالعات اجتماعی پایه‌های چهارم و پنجم. این سیاهه برای بررسی میزان توجه کتاب راهنمای معلم مطالعات اجتماعی به ویژگی‌های شهروند جهانی بر اساس مطالعات نظری تنظیم شد.

سیاهه‌هایی که با مطالعه مبانی نظری تدوین شده بود، در اختیار استادان و متخصصان این موضوع که در رشته‌های علوم تربیتی دانشگاه‌های مختلف دولتی و آزاد مشغول تدریس بودند و در زمینه مقوله شهروند جهانی نیز مطالعاتی داشته‌اند، قرار گرفت. این اساتید پس از بررسی، نکات و راهکارهای ارشادی و اصلاحی خود را ارائه نمودند. پس از جمع بندی نظرات آنها، مؤلفه‌ها و فهرست نهایی در قالب سیاهه نهایی تدوین شد. در جهت اطمینان از پایایی تحلیل محتوا، سیاهه در اختیار یک کارشناس ارشد برنامه ریزی درسی قرار گرفت تا به صورت همزمان و موازی با پژوهشگر، برنامه درسی مذکور را مورد بررسی قرار دهد و به تحلیل محتوا بپردازد. مقدار ضریب همسانی بین اندازه‌گیری‌های مستقل دو محقق حدود ۰/۸۶ به دست آمد که نشان از پایایی ابزار مورد استفاده دارد. واحد تحلیل جملات موجود در اهداف، کتاب‌های درسی و کتاب راهنمای معلم و تصاویر مندرج در کتب درسی بود. بدین منظور، پس از مطالعه هر صفحه از اهداف، متن کتاب‌های درسی و کتاب راهنمای معلم، در صورت وجود جملات و تصاویر در راستای مفاهیم و مؤلفه‌های شهروند جهانی، موارد ذکر شده، دسته بندی و سپس در سیاهه‌های مربوط با ذکر مشخصات (صفحه، پاراگراف) وارد شد و در نهایت به محاسبه فراوانی، درصد، میانگین و رسم نمودار و تفسیر و تحلیل یافته‌ها پرداخته شد.

می‌توان در تصمیم‌گیری برنامه درسی تربیت شهروند جهانی کاستی‌ها و اشکالات کمتری را مشاهده کرد.

بنابراین از یک سو تربیت شهروند جهانی به عنوان یک ضرورت در نظام آموزشی کشور احساس می‌شود و از سوی دیگر جایگاه آن در برنامه درسی و محتوای آموزشی کشور، معلوم نیست و مستندات پژوهشی نیز در این رابطه کمتر به چشم می‌خورد. لذا با توجه به مسائل و چالش‌های جهانی امروز و عدم وجود پژوهش‌های لازم در این حوزه، عنوان پژوهش حاضر «بررسی میزان توجه به ویژگی‌های شهروند جهانی در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ایران» انتخاب شد تا علاوه بر این که ابعاد، مؤلفه‌ها و ویژگی‌های شهروند جهانی را از جنبه نظری مورد بررسی قرار می‌دهد، اهداف و کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی را نیز که منبع تجارب و فرصت‌های یاددهی - یادگیری دانش‌آموزان است، از جنبه به کارگیری مؤلفه‌ها و ویژگی‌های شهروند جهانی بررسی کند.

روش پژوهش

روش این پژوهش یک روش تلفیقی است. یعنی در مرحله نخست، ویژگی‌ها و مؤلفه‌های شهروند جهانی مورد شناسایی قرار گرفت که روش انجام این پژوهش در این مرحله در گروه پژوهش‌های توصیفی است. مرحله دوم، انجام پژوهش تحلیل محتوای برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بود. در این مرحله، روش تحقیق از نوع تحلیل محتوای اسنادی بوده است. جامعه آماری این پژوهش، برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی کشور بود که از این جامعه برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی انتخاب شدند. محتوای کتاب‌های درسی تعلیمات اجتماعی پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی، محتوای کتاب راهنمای معلم و اهداف این کتاب‌ها مورد بررسی قرار گرفت. شیوه نمونه‌گیری، هدفمند بود. زیرا انتظار می‌رود که اهداف تربیت شهروند جهانی در این دروس پررنگ‌تر باشد.

در این پژوهش از چند ابزار گردآوری اطلاعات استفاده شد. از جمله:

یافته‌های پژوهش

همان گونه که در جدول شماره ۱ مشاهده می‌شود، در کتاب راهنمای معلم تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی به میزان ۳۴/۱۰ درصد به اهداف شناختی شهروند جهانی توجه شده است.

در میان اهداف، بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه آگاهی و شناخت از تفاوت‌ها و تنوع به میزان ۲۷/۲۷ درصد است و مؤلفه آگاهی و شناخت از جهانی شدن و ارتباط متقابل، کمترین فراوانی را به میزان ۶/۸۱ به خود اختصاص داده است.

تحلیل اهداف در حیطه مهارتی

سؤال اول پژوهش: به چه میزان ویژگی‌های شهروند جهانی در اهداف مصوب برنامه درسی تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی مورد نظر قرار گرفته است؟

به منظور تحلیل اهداف مصوب، کتاب راهنمای معلم تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی مورد بررسی قرار گرفت. این تحلیل با استفاده از سیاهه تحلیل اهداف در سه بعد شناختی، مهارتی و نگرشی انجام شد. برای تشریح پاسخ سؤال پژوهشی بالا جدول مربوط در ادامه می‌آید.

تحلیل اهداف حیطه شناختی

جدول ۱ - توزیع میزان توجه به حیطه شناختی ویژگی‌های شهروند جهانی در اهداف برنامه درسی تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی

اهداف مصوب		منابع مورد بررسی
درصد	فراوانی	حیطه شناختی ویژگی‌های شهروند جهانی
۱۸/۱۸	۸	آگاهی و شناخت از عدالت و برابری
۲۷/۲۷	۱۲	آگاهی و شناخت از تفاوت‌ها و تنوع
۶/۸۱	۳	آگاهی و شناخت از جهانی شدن و ارتباط متقابل
۲۲/۷۲	۱۰	آگاهی و شناخت از توسعه پایدار
۲۵	۱۱	آگاهی و شناخت از صلح و آرامش و تعارضات و کشمکش‌ها
۱۰۰	۴۴	مجموع اهداف مرتبط با موارد پیشنهادی
--	۱۲۹	مجموع اهداف مندرج در کتاب راهنمای معلم
--	۳۴/۱۰	درصد اهداف مرتبط

جدول ۲ - توزیع میزان توجه به حیطه مهارتی ویژگی‌های شهروند جهانی در اهداف برنامه درسی تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی

اهداف مصوب		منابع مورد بررسی
درصد	فراوانی	حیطه مهارتی ویژگی‌های شهروند جهانی
۱۷/۶۴	۳	توانایی برای انتقادی عمل نمودن
۱۱/۷۶	۲	توانایی بحث و گفتگو مؤثر و کارآمد
۵/۸۸	۱	توانایی برای مبارزه با بی عدالتی و نابرابری
۲۳/۵۲	۴	توانایی رعایت و احترام به انسان‌ها و سایر موجودات
۴۱/۱۷	۷	توانایی برقراری همکاری و تعاون
۱۰۰	۱۷	مجموع اهداف مرتبط با موارد پیشنهادی
--	۱۲۹	مجموع اهداف مندرج در کتاب راهنمای معلم
--	۱۳/۱۷	درصد اهداف مرتبط

تنوع با فراوانی ۲۷ و به میزان ۱۱/۹۴ درصد از توجه کمی برخوردار بوده است. در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه چهارم به میزان ۲۴/۶۷ درصد به حیطه شناختی ویژگی‌های شهروند جهانی توجه شده است. در این جدول، همچنین آشکار است که از مجموع ۱۲۴۱ جمله مندرج در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی ۲۰۰ جمله در بعد شناختی در ارتباط با ویژگی‌های شهروند جهانی بوده است. با نگاهی به مؤلفه‌ها، مشخص می‌شود که مؤلفه آگاهی و شناخت از صلح و آرامش، تعارضات و کشمکش‌ها با فراوانی ۹۶ و به میزان ۴۸ درصد دارای بیشترین توجه است. مؤلفه آگاهی و شناخت از توسعه پایدار با فراوانی ۲۰ و به میزان ۱۰ درصد از توجه خوبی برخوردار نبوده است. بر اساس جدول شماره ۴، در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی به میزان ۱۶/۱۱ درصد به حیطه شناختی ویژگی‌های شهروند جهانی توجه شده است. در مجموع، در کتاب‌های تعلیمات اجتماعی چهارم و پنجم به میزان ۱۹/۷۴ درصد به مؤلفه‌های بعد شناختی شهروند جهانی توجه شده است.

همان گونه که در جدول شماره ۵ مشاهده می‌شود، از مجموع ۹۱۶ جمله مندرج در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه چهارم تعداد ۱۲۴ جمله در بعد مهارتی ویژگی‌های شهروند جهانی در ارتباط بوده است. از میان مؤلفه‌های بعد مهارتی، مؤلفه توانایی بحث و گفتگو مؤثر و کارآمد با فراوانی ۴۶ و به میزان ۳۷/۰۹ درصد و مؤلفه توانایی برای مبارزه با بی‌عدالتی و نابرابری با فراوانی ۷ و به میزان ۵/۶۴ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین مقدار توجه را به خود اختصاص داده‌اند. در مجموع، در کتاب پایه چهارم ابتدایی به میزان ۱۳/۵۳ درصد به حیطه مهارتی ویژگی‌های شهروند جهانی توجه شده است.

بر اساس جدول شماره ۵، از مجموع ۱۲۴۱ جمله مندرج در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی تعداد ۱۲۴ جمله در بعد مهارتی ویژگی‌های شهروند جهانی در ارتباط بوده است. از میان مؤلفه‌های بعد مهارتی، مؤلفه توانایی بحث و گفتگو مؤثر و کارآمد با فراوانی ۳۸ و به میزان ۳۰/۶۴ درصد و مؤلفه توانایی برای مبارزه با بی‌عدالتی و نابرابری با فراوانی ۱۴ و به میزان ۱۱/۲۹ درصد به

بر اساس جدول شماره ۲، در کتاب راهنمای معلم تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی به میزان ۱۳/۱۷ درصد به اهداف مهارتی شهروند جهانی توجه شده است. با تأمل و تعمق در جدول مشخص می‌شود که مؤلفه توانایی برقراری همکاری و تعاون با فراوانی ۷ و به میزان ۴۱/۱۷ درصد و مؤلفه توانایی برای مبارزه با بی‌عدالتی و نابرابری با فراوانی ۱ و به میزان ۵/۸۸ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین مقدار توجه را به خود اختصاص داده‌اند.

تحلیل اهداف در حیطه نگرشی

همان طور که در جدول شماره ۳ مشاهده می‌شود در کتاب راهنمای معلم تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی به میزان ۱۹/۳۷ درصد به حیطه نگرشی ویژگی‌های شهروند جهانی توجه شده است. بر اساس جدول، مؤلفه احساس هویت و اعتماد به نفس با فراوانی ۸ و به میزان ۳۲ درصد و مؤلفه علاقه و اشتیاق برای مبارزه با بی‌عدالتی و نابرابری با فراوانی ۱ و به میزان ۴ درصد به ترتیب دارای بیشترین و کمترین میزان توجه هستند.

تحلیل محتوای کتب درسی برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی

از دیگر سؤالات پژوهش این بود که ویژگی‌های شهروند جهانی در محتوای کتب درسی تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی به چه میزان مورد نظر قرار گرفته است؟ واحد تحلیل کتاب‌های مذکور، جملات و تصاویر مندرج در کتاب‌های درسی بود که این جملات و تصاویر در شرایط و موقعیت‌های گوناگون متون درس، پرسش‌ها، فعالیت در کلاس، گفتگو در کلاس، تمرین‌ها و قسمت برای مطالعه مورد توجه قرار گرفته است.

تحلیل محتوای کتب درسی تعلیمات اجتماعی پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی

با نگاهی به جدول شماره ۴ مشخص می‌شود که از مجموع ۹۱۶ جمله مندرج در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه چهارم ابتدایی ۲۲۶ جمله در بعد شناختی با ویژگی‌های شهروند جهانی در ارتباط بوده است. از میان مؤلفه‌ها، مؤلفه آگاهی و شناخت از توسعه پایدار با فراوانی ۷۵ و به میزان ۳۳/۱۸ درصد دارای بیشترین توجه است. مؤلفه آگاهی و شناخت از تفاوت‌ها و

ترتیب دارای بیشترین و کمترین مقدار توجه هستند. در مجموع کتاب پایه پنجم به میزان ۹/۹۹ درصد به حیطه مهارتی ویژگی‌های شهروند جهانی توجه شده است. در مجموع، در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی در بعد مهارتی مؤلفه‌ها و ویژگی‌های شهروند جهانی به میزان ۱۱/۴۹ درصد مورد توجه بوده است.

جدول ۴ - توزیع میزان توجه به حیطه شناختی ویژگی‌های شهروند جهانی در جملات کتب درسی تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی

مجموع		کتاب پنجم		کتاب چهارم		موقعیت مورد بررسی
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
						مؤلفه‌های حیطه شناختی شهروند جهانی
۱۹/۴۸	۸۳	۲۰/۵	۴۱	۱۸/۵۸	۴۲	آگاهی و شناخت از عدالت و برابری
۱۱/۲۶	۴۸	۱۰/۵	۲۱	۱۱/۹۴	۲۷	آگاهی و شناخت از تفاوت‌ها و تنوع
۱۲/۶۷	۵۴	۱۱	۲۲	۱۴/۱۵	۳۲	آگاهی و شناخت از جهانی شدن و ارتباط متقابل
۲۲/۳۰	۹۵	۱۰	۲۰	۳۳/۱۸	۷۵	آگاهی و شناخت از توسعه پایدار
۳۴/۲۷	۱۴۶	۴۸	۹۶	۲۲/۱۲	۵۰	آگاهی و شناخت از صلح و آرامش، تعارضات و کشمکش‌ها
۱۰۰	۴۲۶	۱۰۰	۲۰۰	۱۰۰	۲۲۶	مجموع جملات مرتبط با موارد پیشنهادی
--	۲۱۵۷	--	۱۲۴۱	--	۹۱۶	مجموع جملات مندرج در کتب درسی
--	۱۹/۷۴	--	۱۶/۱۱	--	۲۴/۶۷	درصد جملات مرتبط

جدول ۵ - توزیع میزان توجه به حیطه مهارتی ویژگی‌های شهروند جهانی در جملات کتب درسی تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی

مجموع		کتاب پنجم		کتاب چهارم		موقعیت مورد بررسی
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
						مؤلفه‌های حیطه مهارتی شهروند جهانی
۲۰/۹۶	۵۲	۱۶/۱۲	۲۰	۲۵/۸۰	۳۲	توانایی برای انتقادی عمل نمودن
۳۳/۸۷	۸۴	۳۰/۶۴	۳۸	۳۷/۰۹	۴۶	توانایی بحث و گفتگو مؤثر و کارآمد
۸/۴۶	۲۱	۱۱/۲۹	۱۴	۵/۶۴	۷	توانایی برای مبارزه بابتی عدالتی و نابرابری
۱۷/۳۳	۴۳	۲۴/۱۹	۳۰	۱۰/۴۸	۱۳	توانایی رعایت و احترام به انسان‌ها و سایر موجودات
۱۹/۳۵	۴۸	۱۷/۷۴	۲۲	۲۰/۹۶	۲۶	توانایی برقراری همکاری و تعاون
۱۰۰	۲۴۸	۱۰۰	۱۲۴	۱۰۰	۱۲۴	مجموع جملات مرتبط با موارد پیشنهادی
--	۲۱۵۷	--	۱۲۴۱	--	۹۱۶	مجموع جملات مندرج در کتب درسی
--	۱۱/۴۹	--	۹/۹۹	--	۱۳/۵۳	درصد جملات مرتبط

تحلیل محتوای برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ایران ... / ۱۳۳

جدول ۶ - توزیع میزان توجه به حیطه نگرشی ویژگی‌های شهروند جهانی در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی

موقعیت مورد بررسی		کتاب چهارم		کتاب پنجم		مجموع
فرآوانی	درصد	فرآوانی	درصد	فرآوانی	درصد	درصد
مؤلفه‌های حیطه نگرشی شهروند جهانی						
۱۵	۲۸/۳۰	۱۳	۲۳/۲۱	۲۸	۲۵/۶۸	احساس هویت و اعتماد به نفس
۹	۱۶/۹۸	۱۰	۱۷/۸۵	۱۹	۱۷/۴۳	احساس همدلی و هم‌نوع بودن
۵	۹/۴۳	۲	۳/۵۷	۷	۶/۴۲	علاقه و اشتیاق برای مبارزه با بی عدالتی و نابرابری
۴	۷/۵۴	۱۳	۲۳/۲۱	۱۷	۱۵/۵۹	احترام و ارزش قائل شدن نسبت به تنوع و تفاوت‌ها
۱۰	۱۸/۸۶	۵	۸/۹۲	۱۵	۱۳/۷۶	علاقه و احترام نسبت به محیط زیست و تعهد برای توسعه پایدار
۱۰	۱۸/۸۶	۱۳	۲۳/۲۱	۲۳	۲۱/۱۰	اعتقاد به این که انسان‌ها متفاوتند و می‌توانند تغییر ایجاد کنند
۵۳	۱۰۰	۵۶	۱۰۰	۱۰۹	۱۰۰	مجموع جملات مرتبط با موارد پیشنهادی
۹۱۶	--	۱۲۴۱	--	۲۱۵۷	--	مجموع جملات مندرج در کتب درسی
۵/۷۸	--	۴/۵۱	--	۵/۰۵	--	درصد جملات مرتبط

جدول ۷ - توزیع میزان توجه به ویژگی‌های شهروند جهانی در تصاویر کتاب تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی

موقعیت مورد بررسی		کتاب چهارم		کتاب پنجم		مجموع
فرآوانی	درصد	فرآوانی	درصد	فرآوانی	درصد	درصد
مؤلفه‌ها و ویژگی‌های شهروند جهانی						
۸	۱۵/۰۹	۱۰	۱۶/۳۹	۱۸	۱۵/۷۸	آگاهی و شناخت از عدالت و برابری
۷	۱۳/۲۰	۵	۸/۱۹	۱۲	۱۰/۵۲	آگاهی و شناخت از تفاوت‌ها و تنوع
۵	۹/۴۳	۹	۱۴/۷۵	۱۴	۱۲/۲۸	آگاهی و شناخت از جهانی شدن و ارتباط متقابل
۱۲	۲۲/۶۴	۱۳	۲۱/۳۱	۲۵	۲۱/۹۲	آگاهی و شناخت از توسعه پایدار
۴	۷/۵۴	۷	۱۱/۴۷	۱۱	۹/۶۴	آگاهی و شناخت از صلح و جنگ
۰	۰	۰	۰	۰	۰	توانایی برای انتقادی عمل نمودن
۳	۵/۶۶	۴	۶/۵۵	۷	۶/۱۴	توانایی بحث و گفتگو به صورت مؤثر و کارآمد
۲	۳/۷۷	۰	۰	۲	۱/۷۵	توانایی برای مبارزه با بی عدالتی و نابرابری
۰	۰	۰	۰	۰	۰	توانایی و رعایت احترام به انسان‌ها و موجودات
۲	۳/۷۷	۰	۰	۲	۱/۷۵	توانایی همکاری و تعاون و حل تعارض
۵	۹/۴۳	۴	۶/۵۵	۹	۷/۸۹	احساس هویت و اعتماد به نفس
۲	۳/۷۷	۳	۴/۹۱	۵	۴/۳۸	احساس همدلی و هم‌نوع بودن
۰	۰	۰	۰	۰	۰	علاقه و اشتیاق برای مبارزه با بی عدالتی و نابرابری
۰	۰	۲	۳/۲۷	۲	۱/۷۵	احترام و ارزش قائل شدن نسبت به تنوع و تفاوت‌ها
۱	۱/۸۸	۰	۰	۱	۰/۸۷	علاقه و نگرانی نسبت به محیط زیست و تعهد برای توسعه پایدار
۲	۳/۷۷	۴	۶/۵۵	۶	۵/۲۶	اعتقاد به این که انسان‌ها متفاوتند و می‌توانند تغییر ایجاد کنند
۵۳	۱۰۰	۶۱	۱۰۰	۱۱۴	۱۰۰	مجموع تصاویر مرتبط با موارد پیشنهادی
۱۷۹	--	۲۰۱	--	۳۸۰	--	مجموع تصاویر مندرج در کتب درسی
۲۹/۶۰	--	۳۰/۳۴	--	۳۰	--	درصد تصاویر مرتبط

رعایت احترام به انسان‌ها و موجودات، علاقه و اشتیاق برای مبارزه با بی عدالتی و نابرابری، احترام و ارزش قائل شدن نسبت به تنوع و تفاوت‌ها اصلاً توجهی صورت نگرفته است. در مجموع، در تصاویر کتاب تعلیمات اجتماعی پایه چهارم ابتدایی به میزان ۲۹/۶۰ درصد به مؤلفه‌ها و ویژگی‌های شهروند جهانی توجه شده است.

در تصاویر کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم از مجموع ۲۰۱ تصویر مندرج در کتاب، تعداد ۶۱ تصویر با مؤلفه‌ها و ویژگی‌های شهروند جهانی در ارتباط بوده است. با نگاهی به جدول شماره ۷ مشخص می‌شود که از میان مؤلفه‌ها، مؤلفه آگاهی و شناخت از توسعه پایدار با فراوانی ۱۳ و به میزان ۲۱/۳۱ درصد دارای بیشترین مقدار توجه است و مؤلفه احترام و ارزش قائل شدن نسبت به تنوع و تفاوت‌ها با فراوانی ۲ و به میزان ۳/۲۷ درصد کمترین مقدار توجه را به خود معطوف داشته‌اند. به مؤلفه‌های توانایی برای انتقادی عمل نمودن، توانایی برای مبارزه با بی عدالتی و نابرابری، توانایی و رعایت احترام به انسان‌ها و سایر موجودات، توانایی همکاری و تعاون و حل تعارض، علاقه و اشتیاق برای مبارزه با بی عدالتی و نابرابری و علاقه و نگرانی نسبت به محیط زیست و تعهد برای توسعه پایدار مورد بی توجهی قرار گرفته‌اند. در مجموع تصاویر کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی به میزان ۳۰/۳۴ درصد به ویژگی‌های شهروند جهانی توجه شده است. در مجموع تصاویر دو کتاب تعلیمات اجتماعی پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی، مؤلفه‌ها و ویژگی‌های شهروند جهانی به میزان ۳۰ درصد مورد توجه بوده است.

سؤال دیگر پژوهش این بود که ویژگی‌های شهروند جهانی در محتوای کتاب راهنمای معلم مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی به چه میزان مورد نظر قرار گرفته است؟

نکته شایان ذکر این است که در تحلیل کتاب راهنمای معلم، ابعاد سه گانه شناختی، مهارتی و نگرشی مورد توجه و تحلیل قرار گرفته‌اند و بر این اساس، سیاهه تحلیل محتوای کتاب راهنمای معلم، میزان توجه برنامه ریزان درسی به مؤلفه‌های تدریس و ارزشیابی ابعاد سه گانه را در طراحی و تدوین کتاب راهنمای معلم اندازه‌گیری می‌نماید. واحد تحلیل در این قسمت نیز جملات مندرج در کتاب

همان گونه که در جدول شماره ۶ مشاهده می‌شود، از مجموع ۹۱۶ جمله مندرج در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه چهارم تعداد ۵۳ جمله در بعد نگرشی با ویژگی‌های شهروند جهانی در ارتباط بوده است. در میان مؤلفه‌ها، مؤلفه احساس هویت و اعتماد به نفس با فراوانی ۱۵ و به میزان ۲۸/۳۰ درصد و مؤلفه احترام و ارزش قائل شدن نسبت به تنوع و تفاوت‌ها با فراوانی ۴ و به میزان ۷/۵۴ درصد به ترتیب دارای بیشترین و کمترین مقدار توجه هستند. در مجموع، در کتاب پایه چهارم به میزان ۵/۷۸ درصد به حیطه نگرشی ویژگی‌های شهروند جهانی توجه شده است. همان گونه که در این جدول ملاحظه می‌شود، از مجموع ۱۲۴۱ جمله مندرج در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم، تعداد ۵۶ جمله در بعد نگرشی با ویژگی‌های شهروند جهانی در ارتباط بوده است. از میان مؤلفه‌ها، سه مؤلفه احساس هویت و اعتماد به نفس، احترام و ارزش قائل شدن نسبت به تنوع و تفاوت‌ها و اعتقاد به این که انسان‌ها متفاوتند و می‌توانند تغییر ایجاد کنند، به صورت مساوی، هرکدام به میزان ۲۳/۲۱ درصد بیشترین مقدار توجه را به خود معطوف داشته‌اند و مؤلفه علاقه و اشتیاق برای مبارزه با بی عدالتی و نابرابری با فراوانی ۲ و به میزان ۳/۵۷ درصد مورد کم توجهی قرار گرفته‌اند. در مجموع، در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی به میزان ۴/۵۱ درصد به حیطه نگرشی ویژگی‌های شهروند جهانی توجه شده است. در مجموع، در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی در بعد نگرشی، مؤلفه‌ها و ویژگی‌های شهروند جهانی به میزان ۵/۰۵ درصد مورد توجه بوده است.

همان گونه که در جدول شماره ۷ مشاهده می‌شود، از مجموع ۱۷۹ تصویر مندرج در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه چهارم ابتدایی، تعداد ۵۳ تصویر با مؤلفه‌ها و ویژگی‌های شهروند جهانی مرتبط بوده است. از میان مؤلفه‌ها، مؤلفه آگاهی و شناخت از توسعه پایدار با فراوانی ۱۲ و به میزان ۲۲/۶۴ درصد دارای بیشترین مقدار توجه است و مؤلفه علاقه و نگرانی نسبت به محیط زیست و تعهد برای توسعه پایدار با فراوانی ۱ و به میزان ۱/۸۸ درصد کمترین مقدار توجه را به خود معطوف داشته‌اند. ضمن این که به مؤلفه‌های توانایی برای انتقادی عمل نمودن، توانایی و

تحلیل محتوای برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ایران ... / ۱۲۵

راهنمای معلم است. باید گفت که کتاب راهنمای معلم هیچ گونه تصویری در برداشت، لذا از تحلیل تصاویر صرف نظر شد. تعلیمات اجتماعی و ارزشیابی بعد شناختی کتاب راهنمای معلم

جدول ۸ - توزیع میزان توجه به مؤلفه‌های تدریس و ارزشیابی بعد شناختی در کتاب راهنمای معلم تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی

راهنمای معلم		موقعیت مورد بررسی
درصد	فراوانی	مؤلفه‌های تدریس و ارزشیابی بعد شناختی شهروند جهانی
۱۳/۳۳	۲	تأکید بر قوه خلاقانه دانش‌آموز
۶/۶۶	۱	تأکید بر تفکر انتقادی و منطقی
۲۰	۳	تأکید بر اهمیت و ضرورت همکاری در همه امور
۶/۶۶	۱	تأکید بر تعیین تکالیف یادگیری مشارکتی
۰	۰	آگاه ساختن دانش‌آموزان از اهداف یادگیری
۰	۰	تأکید بر ایجاد فرصت تفکر پیرامون شهروند جهانی
۲۰	۳	تأکید بر مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان در فرایند یادگیری
۶/۶۶	۱	تأکید بر برخورد علمی با مسائل
۶/۶۶	۱	توجه و تأکید بر رشد همه جانبه دانش‌آموز
۰	۰	تأکید بر رسیدن به فهم درستی از رفتار مناسب شهروند جهانی
۲۰	۳	تأکید بر ارزشیابی سطوح عالی از یادگیری دانش‌آموزان
۱۰۰	۱۵	مجموع جملات مرتبط با شهروند جهانی
--	۲۴۶۸	مجموع جملات مندرج در متن کتاب
--	۰/۶۰	درصد جملات مرتبط با شهروند جهانی

جدول ۹ - توزیع میزان توجه به مؤلفه‌های تدریس و ارزشیابی بعد مهارتی در کتاب راهنمای معلم تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی

راهنمای معلم		موقعیت مورد بررسی
درصد	فراوانی	مؤلفه‌های تدریس و ارزشیابی بعد مهارتی شهروند جهانی
۴	۱	پرهیز از هر گونه تعصب در رویارویی با پاسخ دانش‌آموزان
۴	۱	دعوت به مشارکت در فعالیت‌های تیمی
۰	۰	انتخاب تکالیف اجتماعی مورد علاقه دانش‌آموز
۰	۰	طرح سؤال باز در ارتباط با شهروند جهانی
۰	۰	یاری گرفتن از دانش‌آموزان برای تعیین مقررات کلاس
۱۲	۳	ایفای نقش هدایتی توسط معلم
۰	۰	استفاده از نظرات دانش‌آموزان در طراحی تکالیف
۶۰	۱۵	استفاده از رسانه‌های مختلف در فرآیند یاددهی - یادگیری
۱۲	۳	ارائه بازخورد مناسب به دانش‌آموزان
۰	۰	ارزیابی یادگیری دانش‌آموز به یاری خودش
۸	۲	استفاده از شیوه‌های مختلف ارزشیابی
۱۰۰	۲۵	مجموع جملات مرتبط با شهروند جهانی
--	۲۴۶۸	مجموع جملات مندرج در متن کتاب
--	۱/۰۱	درصد جملات مرتبط با شهروند جهانی

به مشارکت در فعالیتهای تیمی با فراوانی ۱ و هر کدام به میزان ۴ درصد از توجه کمی برخوردارند. مؤلفه‌های انتخاب تکالیف اجتماعی مورد علاقه دانش‌آموز، طرح سؤال باز در ارتباط با شهروند جهانی و یاری گرفتن از دانش‌آموزان برای تعیین مقررات کلاسی، استفاده از نظرات دانش‌آموزان در طراحی تکالیف و ارزیابی یادگیری دانش‌آموز به یاری خودش مورد بی توجهی قرار گرفته‌اند. در مجموع، مؤلفه‌های تدریس و ارزشیابی بعد مهارتی ویژگی‌های شهروند جهانی در کتاب راهنمای معلم به میزان ۱/۰۱ درصد مورد توجه قرار گرفته است.

مؤلفه‌های تدریس و ارزشیابی بعد نگرشی کتاب راهنمای معلم تعلیمات اجتماعی

از مجموع ۵۶ جمله مربوط به مؤلفه‌های تدریس و ارزشیابی شهروند جهانی، تعداد ۱۶ جمله با بعد نگرشی این مؤلفه‌ها در ارتباط بوده است. با نگاه به جدول شماره ۱۰ مشخص می‌شود که از میان مؤلفه‌ها، مؤلفه تشویق فراگیران به کارهای مشارکتی و تیمی با فراوانی ۵ و به میزان ۳۱/۲۵ درصد دارای بیشترین میزان توجه است. مؤلفه‌های ایجاد احساس هویت و اعتماد به نفس در دانش‌آموز، پذیرش پاسخ‌های غیر معمول دیگران و احترام به آنها، توجه به ایجاد محیطی امن و صمیمی در کلاس با فراوانی ۱ و هر کدام به میزان ۶/۲۵ درصد از توجه کمی برخوردار بودند. همچنین به مؤلفه‌های تشویق دانش‌آموز برای احساس همدلی و هم‌نوع بودن، تشویق دانش‌آموز برای احترام به تنوع و تفاوت‌ها، ترغیب فراگیران به پذیرش ایده‌های مخالف منطقی و تشویق فراگیران به انعطاف‌پذیری توجهی صورت نگرفته است.

در مجموع، در کتاب راهنمای معلم تعلیمات اجتماعی به بعد نگرشی مؤلفه‌های تدریس و ارزشیابی به میزان ۰/۶۴ درصد توجه شده است.

نکته آخر در این باره این است که در کتاب راهنمای معلم مؤلفه‌های تدریس و ارزشیابی شهروند جهانی، به میزان ۰/۶۰ درصد در بعد شناختی، به میزان ۱/۰۱

در مجموع، در کتاب راهنمای معلم تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی، از کل ۲۴۶۸ جمله مندرج در کتاب، ۵۶ جمله با مؤلفه‌های تدریس و ارزشیابی شهروند جهانی در ارتباط بوده است که از این مقدار ۱۵ جمله مربوط به حیطة شناختی، ۲۵ جمله مربوط به حیطة مهارتی و ۱۶ جمله با حیطة نگرشی مرتبط بوده است. همان‌گونه که در جدول شماره ۸ مشاهده می‌شود، مؤلفه‌های تأکید بر اهمیت و ضرورت همکاری در همه امور با فراوانی ۳ و به میزان ۲۰ درصد، مؤلفه تأکید بر مسؤولیت‌پذیری دانش‌آموز در فرایند یادگیری با فراوانی ۳ و به میزان ۲۰ درصد و مؤلفه تأکید بر ارزشیابی سطوح عالی از یادگیری دانش‌آموزان با فراوانی ۳ و به میزان ۲۰ درصد بیشترین میزان توجه را به خود اختصاص داده‌اند. در میان مؤلفه‌ها، به مؤلفه‌های آگاه ساختن دانش‌آموزان از اهداف یادگیری، مؤلفه تأکید بر ایجاد فرصت تفکر پیرامون شهروند جهانی و مؤلفه تأکید بر رسیدن به فهم درستی از رفتار مناسب شهروند جهانی توجهی نشده است.

در مجموع، در کتاب راهنمای معلم بعد شناختی مؤلفه‌های تدریس و ارزشیابی به میزان ۰/۶۰ درصد مورد توجه بوده است.

مؤلفه‌های تدریس و ارزشیابی بعد مهارتی کتاب راهنمای معلم تعلیمات اجتماعی

همان‌گونه که پیشتر نیز اشاره شد، از مجموع ۲۴۶۸ جمله مندرج در کتاب راهنمای معلم، ۵۶ جمله با مؤلفه‌های تدریس و ارزشیابی شهروند جهانی در ارتباط بوده است که از این میزان ۱۵ جمله مربوط به حیطة شناختی، ۲۵ جمله مربوط به حیطة مهارتی و ۱۶ جمله با حیطة نگرشی مرتبط بوده است.

بر اساس جدول شماره ۹، از میان مؤلفه‌های حیطة مهارتی، مؤلفه استفاده از رسانه‌های مختلف در فرایند یاددهی - یادگیری با فراوانی ۱۵ و به میزان ۶۰ درصد دارای بیشترین مقدار توجه است و به مؤلفه‌های پرهیز از هر گونه تعصب در رویارویی با پاسخ دانش‌آموزان، دعوت

کتاب راهنمای معلم تعلیمات اجتماعی مورد بررسی قرار گرفت که نتایج به دست آمده از آن همراه با جدول در ادامه می‌آید.

همان گونه که در جدول شماره ۱۲ ملاحظه می‌شود، در اهداف مصوب به میزان ۱۳/۱۷ درصد، در محتوای کتاب درسی پایه چهارم ابتدایی به میزان ۱۳/۵۳ درصد، در محتوای کتاب درسی پایه پنجم به میزان ۹/۹۹ درصد و در محتوای کتاب راهنمای معلم به میزان ۱/۰۱ درصد به بعد مهارتی ویژگی‌های شهروند جهانی توجه شده است. در مجموع برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ایران به میزان ۶/۱۰ درصد بعد مهارتی مورد توجه بوده است. این موضوع بیانگر آن است که توجه و تأمل لازم در این باره صورت نگرفته است.

بررسی میزان توجه به بعد نگرشی ویژگی‌های شهروند جهانی در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی

سؤال آخر پژوهش این بود که در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی به چه میزان به بعد نگرشی ویژگی‌های شهروند جهانی توجه شده است؟

برای بررسی سؤال پژوهشی بالا، همانند دیگر ابعاد (شناختی و مهارتی) سیاهه‌های تحلیل اهداف تحلیل محتوای کتب درسی و تحلیل محتوای کتاب راهنمای معلم مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی مورد بررسی قرار گرفت که شرح پاسخ به این سؤال پژوهش همراه با جدول در ادامه می‌آید.

همان گونه که در جدول شماره ۱۳ مشاهده می‌شود، در محتوای اهداف مصوب به میزان ۱۹/۳۷ درصد، در محتوای کتاب درسی پایه چهارم ابتدایی به میزان ۵/۷۸ درصد، در محتوای کتاب درسی پایه پنجم به میزان ۴/۵۱ درصد و در محتوای کتاب راهنمای معلم به میزان ۰/۶۴ درصد به مؤلفه‌های شهروند جهانی در بعد نگرشی توجه شده است. در مجموع برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ایران، بعد نگرشی به میزان ۳/۱۵ درصد مورد توجه بوده است. این موضوع حاکی از آن است که در این باره توجه معمول صورت نگرفته است.

درصد در بعد مهارتی و به میزان ۰/۶۴ درصد در بعد نگرشی مورد توجه بوده است.

بررسی میزان توجه به بعد شناختی ویژگی‌های شهروند جهانی در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی کشور ایران

یکی دیگر از سؤالات این پژوهش عبارت بود از: در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی به بعد شناختی ویژگی‌های شهروند جهانی به چه میزان توجه شده است؟

برای بررسی این سؤال پژوهش، سیاهه‌های تحلیل اهداف، تحلیل محتوای کتب درسی و تحلیل محتوای کتاب راهنمای تدریس تعلیمات اجتماعی پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی مورد بررسی قرار گرفت که نتایج به دست آمده از آن همراه با جدول در ادامه می‌آید.

همان گونه که در جدول شماره ۱۱ مشاهده می‌شود، در اهداف مصوب به میزان ۳۴/۱۰ درصد به بعد شناختی شهروند جهانی توجه شده است. در محتوای کتاب درسی تعلیمات اجتماعی پایه چهارم به میزان ۲۴/۶۷ درصد، در محتوای کتاب درسی تعلیمات اجتماعی پایه پنجم به میزان ۱۶/۱۱ درصد و در محتوای کتاب راهنمای معلم به میزان ۰/۶۰ درصد توجه شده است

در مجموع، محتوای اهداف، کتب درسی و کتاب راهنمای معلم برنامه درسی تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی میزان توجه به حیطه شناختی به میزان ۱۰/۲۰ درصد است که این میزان از مطلوبیت خوبی برخوردار نیست و قابل تأمل و تعمق است.

بررسی میزان توجه به بعد مهارتی ویژگی‌های شهروند جهانی در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی کشور ایران سؤال دیگر پژوهش این بود که در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی به بعد مهارتی ویژگی‌های شهروند جهانی به چه میزان توجه شده است؟

برای بررسی این سؤال پژوهش نیز سیاهه‌های تحلیل اهداف، تحلیل محتوای کتب درسی و تحلیل محتوای

جدول ۱۰ - توزیع میزان توجه به مؤلفه‌های تدریس و ارزشیابی بعد نگرشی در کتاب راهنمای معلم تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی

راهنمای معلم		موقعیت مورد بررسی
درصد	فراوانی	مؤلفه‌های تدریس و ارزشیابی بعد نگرشی شهروند جهانی
۶/۲۵	۱	ایجاد احساس هویت و اعتماد به نفس در دانش‌آموز
۰	۰	تشویق دانش‌آموز برای احساس همدلی و هم‌نوع بودن
۱۲/۵	۲	تشویق دانش‌آموز برای مبارزه با بی‌عدالتی و نابرابری
۰	۰	تشویق دانش‌آموز برای احترام به تنوع و تفاوت‌ها
۶/۲۵	۱	پذیرش پاسخ‌های غیر معمول دیگران و احترام به آنها
۶/۲۵	۱	توجه به ایجاد محیطی امن و صمیمی در کلاس
۱۸/۷۵	۳	حمایت به موقع از دانش‌آموزان در حین فعالیت
۳۱/۲۵	۵	تشویق فراگیران به کارهای مشارکتی و تیمی
۱۸/۷۵	۳	تشویق فراگیران برای ارائه اندیشه‌هایشان
۰	۰	ترغیب فراگیران به پذیرش ایده‌های مخالف منطقی
۰	۰	تشویق فراگیران به انعطاف‌پذیری
۱۰۰	۱۶	مجموع جملات مرتبط با شهروند جهانی
--	۲۴۶۸	مجموع جملات مندرج در متن کتاب
--	۰/۶۴	درصد جملات مرتبط با شهروند جهانی

جدول ۱۱ - توزیع میزان توجه به بعد شناختی ویژگی‌های شهروند جهانی در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ایران

درصد	فراوانی	محتوا
۳۴/۱۰	۴۴	محتوای اهداف مصوب
۲۴/۶۷	۲۲۶	محتوای کتاب درسی پایه چهارم
۱۶/۱۱	۲۰۰	محتوای کتاب درسی پایه پنجم
۰/۶۰	۱۵	محتوای کتاب راهنمای معلم
--	۴۸۵	مجموع جملات مرتبط با شهروند جهانی
--	۴۷۵۴	مجموع جملات برنامه درسی مطالعات اجتماعی
--	۱۰/۲۰	درصد جملات مرتبط با شهروند جهانی

تحلیل محتوای برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ایران ... / ۱۲۹

جدول ۱۳ - توزیع میزان توجه به بعد نگرشی و ویژگی‌های شهروند جهانی در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ایران

محتوا	فراوانی	درصد
محتوای اهداف مصوب	۲۵	۱۹/۳۷
محتوای کتاب درسی پایه چهارم	۵۳	۵/۷۸
محتوای کتاب درسی پایه پنجم	۵۶	۴/۵۱
محتوای کتاب راهنمای معلم	۱۶	۰/۶۴
مجموع جملات مرتبط با شهروند جهانی	۱۵۰	--
مجموع جملات برنامه درسی مطالعات اجتماعی	۴۷۵۴	--
درصد جملات مرتبط با شهروند جهانی	۳/۱۵	--

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس مطالعه انجام شده و تحلیل صورت گرفته می‌توان به نتایج کلی زیر اشاره نمود.

در میان اهداف مصوب برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی به حیطة نگرشی ویژگی‌های شهروند جهانی، به میزان ۳۴/۱۰ درصد به حیطة شناختی، ۱۳/۱۷ درصد به حیطة مهارتی و ۱۹/۲۷ درصد توجه شده است که این موضوع حاکی از کم توجهی به این مؤلفه‌ها است. در محتوای کتب درسی مطالعات اجتماعی در پایه چهارم ۲۴/۶۷ درصد و در پایه پنجم ۱۶/۱۱ درصد و در مجموع ۱۹/۷۴ درصد به مؤلفه‌ها و ویژگی‌های شناختی شهروند جهانی توجه شده است. همچنین در پایه چهارم به میزان ۱۳/۵۳ درصد و در پایه پنجم ۹/۹۹ درصد و در مجموع ۱۱/۴۹ درصد مؤلفه‌ها و ویژگی‌های مهارتی شهروند جهانی مورد توجه بوده است. در پایه چهارم مؤلفه‌ها و ویژگی‌های نگرشی شهروند جهانی، به میزان ۵/۷۸ درصد و در پایه پنجم به میزان ۴/۵۱ درصد و در مجموع، ۵/۰۵ درصد توجه شده است.

در تصاویر مندرج در کتب درسی به میزان ۲۹/۶۰ درصد در پایه چهارم، ۳۰/۳۴ درصد در پایه پنجم و در مجموع به میزان ۳۰ درصد ویژگی‌های شهروند جهانی مورد توجه بوده است.

در کتاب راهنمای معلم، مؤلفه‌های تدریس و ارزشیابی بعد شناختی شهروند جهانی به میزان ۰/۶۰ درصد، بعد مهارتی به میزان ۱/۰۱ درصد و بعد نگرشی ۰/۶۴ درصد

مورد توجه قرار گرفته است. در مجموع، به میزان ۱۰/۲۰ درصد به بعد شناختی و ویژگی‌های شهروند جهانی در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی توجه شده است که این میزان بسیار کم و ناچیز است. در کل، به میزان ۶/۱۰ درصد، بعد مهارتی و ویژگی‌های شهروند جهانی در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی مورد توجه بوده است که این میزان بسیار کم و ناچیز است. در مجموع، به میزان ۳/۱۵ درصد به بعد نگرشی و ویژگی‌های شهروند جهانی در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی توجه شده است که این میزان بسیار کم و ناچیز است.

در تحلیل فاصله بین برنامه درسی موجود مورد بررسی و طرح برنامه درسی پیشنهادی شهروند جهانی، می‌توان چنین اشاره نمود که در اکثر عناصر مورد بررسی، بعد شناختی و ویژگی‌های شهروند جهانی در اولویت توجه است. رشد همه جانبه و متعادل شخصیت یادگیرنده همواره به عنوان یک غایت تربیتی مد نظر بوده و هست. اگر چه در این باره توجه به بعد شناختی در مقایسه با سایر ابعاد (مهارتی و نگرشی) بیشتر به نظر می‌رسد، اما این میزان توجه نیز بسیار کم و ناچیز است.

نتایج پژوهش‌های فراوانی همچون Nagashima, 2008؛ Engel, 2009، Harreit, 2005, 2009 و Rafael, 2009 و Piattoeva, 2009 و Osler, 1994) حاکی از آن است که بسیاری از کشورهای جهان به مسأله تربیت شهروند جهانی و طراحی و تدوین برنامه درسی متناسب با آن تأکید دارند. همان گونه که در سطح بین‌المللی و جهانی توجه و اهتمام

در سال تحصیلی ۱۳۸۰ - ۱۳۷۹، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.

علیزاده، سکینه (۱۳۸۰). آموزش شهروندی در کتب درسی، شهرداری‌ها، سال اول، شماره ۴، صص ۱۷ - ۲۲. فتاحی و اجارگاه، کورش (۱۳۸۱). برنامه درسی تربیت شهروندی اولویتی پنهان برای نظام آموزش و پرورش، مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان، جلد ۴، شماره ۲، صص ۱۸۱ - ۲۰۶.

فرمپینی فراهانی، محسن (۱۳۸۴). جهانی شدن و تربیت شهروند جهانی، (در دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه)، اولین همایش ملی جهانی شدن و تعلیم و تربیت، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه، صص ۳۵۱ - ۳۷۱.

قلتاش، عباس (۱۳۸۸). نقد و بررسی رویکردهای تربیت شهروندی در برنامه درسی دوره ابتدایی ایران به منظور ارائه طرح پیشنهادی برنامه درسی تربیت شهروندی. پایان‌نامه دوره دکتری تخصصی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان).

قلتاش، عباس؛ فیاض بخش، حسین؛ فرخی نژاد، پریسا و محمدجانی، صدیقه (۱۳۹۱). میزان توجه به رویکرد پیشرفت‌گرا در کتب علوم اجتماعی دوره راهنمایی تحصیلی. فصلنامه پژوهش در برنامه ریزی درسی، سال نهم، دوره دوم، شماره ۶ پیاپی ۳۳، صص ۷۰ - ۵۸.

Engel . L. (2009).from the local to the supranational: curriculum reform and the production of the ideal citizen in two federal system .Germany and Spain .curriculum studies,41,No.2,179 - 198

Harriet, M .(2005)the sociology of global education: power, pedagogy and practice. Doctoral dissertation, University of Cambridge ,UK.

Harriet.M.(2009).educating the European citizen in the global age. Curriculum studies,41,No.2,247 - 267

Nagashima.T. (2008).Fostering global citizenship in the twenty - first century. liberal. Art, Soak university of America,2007

به آموزش مؤلفه‌های شهروند جهانی ضروری به نظر می‌رسد، نیاز به این مهم در کشور ایران نیز بیشتر از پیش احساس می‌شود.

اما همان گونه که تحقیقات (علیزاده، ۱۳۷۸؛ دیبا واجاری و فتحی واجارگاه، ۱۳۷۹؛ فتحی واجارگاه، ۱۳۸۱؛ قلتاش، ۱۳۸۸، قلتاش و فیاض بخش، فرخی نژاد و مجمدجانی، ۱۳۹۱) و نیز نتایج حاصل از پژوهش حاضر نشان می‌دهد، در کشور ایران آن چنان که شایسته و مطلوب است به تربیت شهروندی توجه نشده است، البته در این تحقیقات تربیت شهروندی به صورت کلی‌تر مد نظر بوده و تربیت شهروند جهانی به عنوان یکی از مؤلفه‌های مورد بررسی تربیت شهروندی بوده است. تحقیقی که جایگاه تربیت شهروند جهانی را به طور ویژه در برنامه‌های درسی مورد بررسی قرار داده باشد، برای مقایسه نتایج یافت نشد.

در پژوهش حاضر آشکار شد که مؤلفه‌های بسیاری در همه ابعاد و عناصر برنامه درسی مورد بی توجهی قرار گرفته‌اند. این موضوع مهم و اساسی، امروزه در مجامع علمی و پژوهشی سراسر جهان - به ویژه در کشورهای توسعه یافته - همواره مورد توجه و تأکید قرار می‌گیرد. نادیده گرفتن مؤلفه‌های شهروند جهانی در برنامه درسی باعث می‌شود که تعادل و توازن میان تربیت شهروند ملی و جهانی ایجاد نشود. واقعیت غیر قابل انکار جهان امروز ما این است که جهانی شدن، همه ابعاد زندگی بشر و آموزش و پرورش را تحت تأثیر قرار داده است. لذا با توجه به فاصله آشکار و عدم هم‌خوانی مطلوب برنامه درسی پیشنهادی با برنامه درسی موجود، ضرورت بازنگری و بازاندیشی تمام ابعاد و عناصر برنامه درسی موجود مورد توجه و تأکید است و مؤلفه‌های برنامه درسی پیشنهادی می‌تواند در این باره راه‌گشا و یاری رسان باشد.

منابع

افتخارزاده، سیدفرهاد (۱۳۸۴). چارچوب تربیت شهروند حرفه‌ای، نشریه گزارش و گفتگو، شماره ۱۷، خرداد و تیرماه ۱۳۸۴.

دیبا واجاری، طلعت (۱۳۸۰). بررسی ویژگی‌های شهروند خوب و میزان انطباق برنامه‌های درسی مدارس با این ویژگی‌ها از دیدگاه دبیران مدارس راهنمایی شهر تهران

Osler. A . (1994).Education for development : redefining citizenship in a pluralist society, London ,cassel.

Oxfam, G,B.(2006). Education for global citizenship: A guide for schools. United Kingdom. Oxfam Press. www.oxfam.org.uk .

Piattoeva .N . (2009).citizenship and nationality in changing Europe . curriculum studies,41,No.6,723 -744

Rafael .L.(2009).Democratic citizenship in textbooks in Spanish primary curriculum. curriculum studies,2006,No.2,205 – 228

Smith , S.(2007).Deliberating publics of citizens : post – national citizenship amidst global public spheres.in K.Roth and N.C. Burbules(eds),changing notions of citizenship education in contemporary Nation – states(Rotterdam .the Netherlands :sense publisher),30 – 50

Wring , C .(1999). Issues in Education for Citizenship at National , local and global levels, the development education journal , 6.1,4-6